

Шульга А. А.,
канд. наук з держ. упр., старший викладач,
Інститут державного управління,
e-mail: ondain2009@mail.ru

Краснянська О. В.,
студентка 638-з групи,
Інститут державного управління,
Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна,
e-mail:-----

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИНИКНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ТЕРЕНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті досліджується виникнення та формування територіальних громад на теренах сучасної України, шляхом аналізу різних наукових праць з цього питання та відповідних історичних документів і правових актів. На початку статті зазначається, що територіальні громади України мають ознаки глибокої давнини. Підкреслюється, що еволюція територіальної громади в Україні тривала століттями. У загальних рисах описуються територіальні громади, які існували в період Київської Русі, польсько-литовської доби та доби козацтва, радянський період. Зокрема, акцентується увага, що на формування територіальних громад та на становлення їх як вільних громад, утвердження їх самоврядності, яка розвивалася шляхом надання містам окремих грамот-привілеїв, безпосередньо впливав економічний розвиток.

Далі у дослідженні мова йде про функції, які здійснювали територіальні громади в Україні протягом усього свого існування, серед яких найважливішими були безпека всіх членів громади, забезпечення правопорядку на своїй території, збереження рухомого і нерухомого майна, господарська, культурно-просвітницька функції, функція соціального захисту та ін. Ці функції становили основу сутності існування територіальних громад та визначали їх призначення в різні історичні періоди. Описується в статті і господарська діяльність територіальних громад, яка впливала на процес формування громад як основної ланки місцевого самоврядування.

Наприкінці статті зазначається як інститут місцевого самоврядування разом із отриманням незалежності нашої держави знову відродився і територіальні громади набули нового значення.

На основі проведеного дослідження робиться висновок, що протягом усієї історії Української держави територіальні громади розвивалися, соціально-правова природа яких в різні історичні періоди змінювалася набуваючи нового політичного й економічного значення.

Ключові слова: територіальна громада; місцеве самоврядування; двір; вервь.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підписання Україною Європейської Хартії про самоврядування вимагають від неї конкретних дій, спрямованих на забезпечення децентралізації в управлінській сфері, удосконалення правової та економічної бази функціонування органів місцевого самоврядування, оптимальної структури розподілу економічних та функціональних повноважень між центральними органами влади. Центральне місце з-поміж усього цього посідають саме територіальні громади як основи місцевого самоврядування.

Для ефективного формування спроможних територіальних громад та відповідно успішного реформування місцевого самоврядування й здійснення децентралізації публічної влади, необхідно дослідити витоки створення перших громад, проаналізувати процес їх формування і розвиток в різні історичні періоди на території сучасної України.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням виникнення та формування територіальних громад на теренах сучасної України займалися такі вчені, як В. Я. Тацій, О. Н. Євтушенко, В. Б. Яловий, С. Г. Серьогіна, О. В. Батанов, В. М. Смельянов, В. С. Жу-

равський, В. Я Малиновський, Ю. І. Ганущак, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та інші. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць зазначених вчених, окремі питання формування територіальних громад на різних етапах історичного розвитку української держави є досі дискусійними та суперечливими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є дослідження виникнення та формування територіальних громад на теренах сучасної України, шляхом аналізу різних наукових праць з цього питання та відповідних історичних документів і правових актів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територіальна громада України має ознаки глибокої давнини. Так, свого часу дослідник І. В. Черкаський написав: «...про початок походження цієї установи ми не знаходимо жодних відомостей ні в літописах, ні в писаних законодавчих пам'ятках. З високою ймовірністю можна думати, що сільські громади по-стали з тих часів, коли слов'янські племена, які заселяли теперішню південно-західну Русь, ще не були об'єднані в державні спілки під зверхньою владою господарів» [14, с. 119].

Еволюцію розвитку та становлення територіальної громади в період Київської Русі досліджував М. С. Грушевський. Він проаналізував розвиток територіальної громади, починаючи з родин і родів, та показав як на певному етапі розвитку родинні зв'язки слабшали і зміцнювались «мотиви територіальної близькості, сусідства, солідарності територіальної та економічної», як наслідок поділу родин «рідні осідали побіч себе групами, і, пізніше, як розростались й ділилися ширші родини, на старих займанщинах повставали нові родини, зв'язані спорідненням і творили громаду» [3, с. 352].

Сільській групі «родів» – дворищ, М. С. Грушевського, досить близько відповідає громада «Руської Правди» – «вервь». «Руська Правда» вже більш конкретно регулювала діяльність верві. «Руська Правда» прямо говорить про вервь або згадує її тим чи іншим чином у 15 статтях. У цих статтях вона значиться як територіальна організація сільського населення з конкретно визначеними функціями. На це вказує значна територія, яку займає вервь, що закріплено в «Руській Правді» [4, с. 236].

У багатьох статтях «Руська Правда» накладає матеріальну відповідальність у вигляді штрафу, що вказувало на те, що член верві мав економічну самостійність.

М. Ф. Владимирський-Буданов, пояснюючи термін «вервь» писав: «...та сама одиниця провінціального поділу як у південних, так і в північних землях називається верв'ю. Тій самій одиниці відповідають і назви «сотня» не тільки в міському, а й в провінціальному поділі» [1, с. 79].

С. В. Юшков визначив, що «вервь – це архаїчний інститут, який в основних руських центрах повинен був зникнути з розвитком феодальних відносин. Замість верві стали оформлятися сільські громади» [16, с. 73–74].

Еволюція територіальної громади в Україні тривала століттями. Роль та значення громади завжди були важливими в українському суспільстві. Подальший розвиток торгівлі висунув потребу не лише охорони від зовнішніх ворогів, захисту свободи і незалежності від місцевих феодалів, а й внутрішньої самоорганізації та самоуправління. Безпосередньо економічний розвиток обумовлював становлення вільних громад, самоврядність яких виникла і розвивалася шляхом надання містам окремих грамот-привілеїв.

Вважаючи недосконалими місцеві порядки, німці-колоністи у густонаселених місцях свого проживання запроваджують торговельно-промислові традиції та звичаї, а згодом – норми Магдебурзького права. Рецепція Магдебурзького права дійшла до українських міст у формі партикулярного права, що надавалося шляхом привілейних грамот. III Литовський Статут поділяв міста на привілейовані і непривілейовані. Жителі міста об'єднувалися в цехи: лікарів, аптекарів, адвокатів, музикантів, ремісників. Очолювали цехи виборні цехмістри. Цех мав свій статут, суд, свої свята, ікони і знамена. Цехове керівництво слідувало за якістю продукції своїх членів. Справи про порушення статуту, правил цехової дисципліни розглядалися цеховими судами [2, с. 89].

У XV ст. на українських землях формується нова соціальна група населення – козацтво, вони створили і нову організацію – громаду. Кожний, хто прибував на козацькі землі, вважався вільним від кріпосного права, отримував рівні з іншими права користування землею і промислами, право брати участь у самоврядуванні. Запорозька Січ складалася з 38 куренів, які мали широкі права. Вищим органом самоврядування Запорозької Січі була військова рада. У раді могли брати участь усі січові козаки – від військової старшини до простої «сіроми». Ліквідація Запорозької Січі в 1775 р. та скасування в 1781 р. полковотенного адміністративно-територіального поділу території практично остаточно зруйнували національну систему органів місцевого самоврядування. Також знищувалися традиційна єдність і суверенність української громади, котрі базувалися на звичаєвому праві, відображеному в Литовському Статуті, який було скасовано царським указом у 1842 р.

Грамота на права і вигоди містам Російської імперії від 21 квітня 1785 р. дала можливість міським жителям збиратися і складати «общество градское», яке користувалось правами і вигодами: обирало міського голову, бургомістрів і ратманів (членів магістрату), їм дозволялось складати скарбницю своїми добровільними внесками і використовувати її за спільною згодою. Сільське самоврядування регулювалося «Положением о сельском состоянии», в якому спеціальний розділ був присвячений формуванню сільських громад та волостей і врядуванню [2, с. 89–90].

І. Я. Франко в кінці XIX ст., розмірковуючи над значенням громад у політичному житті держави, писав: «... коли кожний повіт, кожний край, кожна держава складається з громад – сільських чи міських, то все одно перша і найголовніша задача тих, що управляють державою, країнами, повітами, повинна би бути така, щоб добре упорядкувати і мудрими правами

якнайліпше забезпечити ту найменшу, але основну одиницю. Бо коли громада зле впорядкована, бідна, темна і сама в собі розлазиться, то очевидно, ще й увесь побудований на ній порядок повітовий, крайовий і державний не може бути тривалий» [13, с. 175]. Видатний український письменник також зазначав, що у майбутньому суспільстві має утвердитися справжнє народовладдя, реальна, а не формальна демократія, коли сам народ знизу управляє собою, працює на себе, сам освічується й сам захищається [13, с. 176–177].

Протягом усього свого існування територіальна громада в Україні здійснювала багато важливих функцій. Серед них найважливіші: безпека всіх членів громади, забезпечення правопорядку на своїй території, збереження рухомого і нерухомого майна, господарська, культурно-просвітницька функції та функція соціального захисту.

Для забезпечення правопорядку в громаді у селах та містах створювалися спеціальні поліцейські служби, велась нічна варта. К.В. Левицький у своїй праці «Наш закон громадський...» писав, що, згідно з громадським статусом, «нічна варта повинна була сторожувати від весни до осені (від Великодня до Михайла) з 12 год. вечора до 5 год. ранку, а взимку і напровесні (від Михайла до Великодня) – з 11 год. вечора до 6 год. ранку» [8, с. 98]. Виявляючи порушення, село сповіщали дзвоном, рідше ударом у залізну рейку або іншим відомим у селі сигналом.

Господарська функція територіальної громади входила з її відповідного способу виробництва та економічної бази. Територіальні громади володіли маєтками і майном. Громадським маєтком вважалися ті об'єкти, прибуток з яких ішов на потреби й видатки всіх односельців – членів громади, а громадським майном – речі, що служили кожному членові громади. Сюди входили «польова власність» (орні землі, сінокоси, полонини, толоки, городи, сади, пасіки, ставки) і будівлі (громадська хата, школа, церква, плебанія, корчма, тюрма, млин, сукновальня тощо).

У господарському житті українців побутовували звичай взаємодопомоги. Учені-етнографи бачать його зародження ще в родовому суспільстві, коли діяв обов'язок допомоги членам свого роду. З часом цей обов'язок трансформувався у добровільну участь в спілках взаємодопомоги сусідніх сімей. Слід підкреслити, що у ті часи члени громади сприймали взаємодопомогу певною мірою як обов'язок [2, с. 121].

Поширеною формою взаємодопомоги в господарській діяльності територіальної громади була супряга – тимчасова спілка двох господарів (найчастіше сусідів), які не мали достатньої кількості робочої худоби, а тому були змушені її з'єднувати на час певних робіт.

Окрім супряги, стародавньою формою взаємодопомоги під час виконання термінових або трудомістких робіт була толока. До речі, ця форма праці є поширеною в багатьох народів і виникла вона з появою громади.

Сходилися на толоку найчастіше після попереднього запрошення господарями. Не піти на толоку – означало образити господаря [15, с. 87].

В Україні толокою переважно збирали хліб, сіно, будували хати, громадські будівлі (церкву, школу тощо).

Значну роль у господарській діяльності відігравали громадські позичкові каси, що повсюдно почали організовуватися в Галичині у другій половині XIX ст. Фонди позичкових кас нагромаджувалися по-різному: у Карпатах за рахунок продажу громадського лісу чи облигацій, а частіше церковних грошей чи селянської складщини. На початку 70-х років XIX ст. тільки у Долинському повіті громадські каси зареєстровані в 22 населених пунктах, а в таких селах, як Бряза, Улемія, Логіянка, Полянниця, Розточки, їх кошти становили 5 233 золотих ринських. У 90-х роках фонди громадських кас с. Верхній Вербіж становили 1 476 золотих ринських, с. Верхній Ясенів – 2 160 золотих ринських, с. Жаб'єго – 24 237 золотих ринських [2, с. 96].

Виконуючи соціальну і культурно-просвітню функції, територіальні громади проводили значну виховну роботу.

Так, великим соціальним злом на території українських земель було пияцтво, яке за часів австро-угорського панування набуло значних розмірів і виявилось навіть причиною руйнування дрібних селянських господарств. Важливо врахувати, що аж до 1875 р. в Галичині поміщики мали право виробляти й продавати спиртні напої в межах своїх володінь. У зв'язку з цим у західноукраїнських містах і селах розгорнулася гостра боротьба з пияцтвом. В кінці XIX ст. у всіх повітових містечках відкривалися товариства чи братства тверезості, до пропагандистської роботи приєдналися такі товариства та спілки як «Просвіта», «Руська рада», «Відродження».

Товариства тверезості у селах найчастіше організовували при церквах і подекуди були досить численними. Наприклад, на початку XX ст. у Старих Кутах товариство об'єднувало 2 тис. чоловік, у с. Малому Ключеві (Коломийщина) – 300 чол. [2, с. 96].

Роз'яснювальну роботу серед селян вели, насамперед, священики, а також учителі. У багатьох селах Галичини вимагали під час вінчання молодих присягати на Біблію про дотримання тверезості. Вживали найрізноманітніших заходів для того, щоб вирвати селян з тенет корчмарів, зацікавити чимось іншим, знайти улюблену справу, вибити підґрунтя пияцтва та інших негативних явищ. Зокрема, по селах священики й учителі організовували рільничі чи інші сільсько-господарські курси, в читальнях – проводили просвітницькі заходи.

Радянський період мав інші соціальні цінності, територіальні громади замінили керовані компартією ради, і самоврядування було ліквідоване. Тоталітарний режим не міг навіть на місцевому рівні терпіти самоврядування.

Ідея місцевого самоврядування, що припускає суттєву децентралізацію влади, самостійність органів самоврядування, вступила в протиріччя з практичними завданнями держави пролетарської диктатури, яка є за своєю природою централізованою державою. Після жовтня 1917 р. земське самоврядування було скасовано як підмогу буржуазного суспільства, що

відживає. У наукових дослідженнях радянських часів концепцію місцевого самоврядування вважали плодом буржуазної державознавчої науки, неприйнятною для соціалістичного суспільства з його формою організації державної влади в центрі і на місцях, побудованій за принципом її єдності і неподільності.

Про інститут місцевого самоврядування і необхідність його створення в Україні заговорили лише в 80-ті роки перебудови. Окремо про територіальні громади мова взагалі не велася. Необхідність створення законодавства у цьому напрямку була продиктована аналізом світового досвіду. Світова практика на той час свідчила, що люди на місцях краще чиновників центрального керування знають, як їм жити, та які місцеві проблеми за рахунок місцевих грошей можуть бути вирішені краще. Тим самим ще на початку реформаторського шляху місцевому самоврядуванню передбачалося відвести одну з головних ролей у системі державної влади [5, с. 25–26].

В Україні (на той час ще Українській Радянській Соціалістичній Республіці (далі – УРСР)) інститут місцевого самоврядування було відроджено у 90-і роки XX ст., шляхом прийняття Закону Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) «Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства СРСР» від 9 квітня 1990 р. № 1417-І. Це був перший Закон, який визначив загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР і проголосив, що місцеве самоврядування в СРСР є частиною соціалістичного самоврядування народу і покликане забезпечити реалізацію прав і свобод громадян, їх самостійність у вирішенні питань соціального й економічного розвитку території, охорони навколишнього середовища [9].

У ст. 1 цього Закону закріплено, що місцеве (територіальне) самоврядування – це самоорганізація громадян для розв'язання безпосередньо або через органи, які вони обирають, усіх питань місцевого значення, виходячи з інтересів населення та особливостей адміністративно-територіальних одиниць, на основі законів і відповідної матеріальної та фінансової бази. Первинним територіальним рівнем місцевого самоврядування можуть бути сільрада, селище (район), місто (район у місті). Цей законодавчий акт також визначає, що населені пункти можуть об'єднуватися в асоціації. При цьому органи місцевого самоврядування мають функціонувати у тісній взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями і рухами, створювати умови для реалізації кожним громадянином СРСР конституційного права на участь в управлінні державними і громадськими справами [9].

Після прийняття Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України, як приклад реалізації вже нової державної політики щодо становлення і розвитку місцевого самоврядування, було прийнято Закон України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 7 грудня 1990 р. № 533-ХІІ. Цей законодавчий акт, як основа утвердження повноти народовладдя на відповідних адміністративних територіях, визначав засади місцевого та регіонального самоврядування – основи демократич-

ного устрою влади в Україні, правовий статус місцевих Рад народних депутатів, а також інших форм територіальної самоорганізації громадян [11]. Як і в попередньому нормативно-правовому акті, цей Закон не містив положення про територіальні громади, визначивши у ст. 1, що базовим рівнем місцевого самоврядування є сільські ради, селища міського типу, міста [11].

Хотілося б звернути увагу на те, що схваливши цей Закон Україна була однією з перших республік колишнього СРСР, яка поклала край радянсько-партійній вертикалі і спробувала побудувати нову демократичну модель влади в адміністративно-територіальних одиницях. Саме у цьому Законі, на відміну від Закону прийнятого 9 квітня 1990 р., визначено порядок формування, функції та компетенція, структура і форми діяльності органів місцевого самоврядування. За своєю структурою і змістом Закон України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», який втратив чинність із прийняттям Законом України «Про місцеве самоврядування», схожий із ним [5, с. 27].

Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. і введення в державі посади Президента, систему влади було суттєво змінено. Класичне самоврядування залишилось лише на рівні населених пунктів. На рівні районів та областей було запроваджено інститут Представника Президента, ради було позбавлено від виконавчих комітетів, при Представниках Президента створено органи державної виконавчої влади – місцеві державні адміністрації. Така реорганізація покликана була замінити партійну вертикаль президентською, а Президент одержати можливість вести активну державну політику на регіональному рівні [12, с. 11–12].

У той період, на думку багатьох вчених, було знайдено ідеальну модель організації державної влади на період переходу від монопартійної радянської влади до такої, яка б поєднувала автономність самоврядування населених пунктів із вертикаллю державної виконавчої влади від столиці держави до сільського району. Проте суперечлива кадрова політика тодішнього Президента України та його жорстка конкуренція із Головою Верховної Ради, особливо в останній рік перед виборами, половинчастість у реформуванні органів влади – всі ці фактори призвели до чергової новації [5, с. 28].

Так, 3 лютого 1994 р. ухваленням Закону «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» № 3917-ХІІ Верховна Рада України 12-го скликання в черговий раз змінила систему влади. Як наслідок скасовано інститут Представників Президента і здійснено спроби відбудови старої радянської системи влади [12, с. 12].

Відбиваючи прагнення українського народу розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну і правову державу, Верховна Рада України 28 червня 1996 р. прийняла Конституцію України, у ст. 7 якої закріплено принцип, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування [6]. Проголосивши такий принцип держава у реалізації своєї політики зобов'язалася здійснювати підтримку і розвиток

місцевого самоврядування як однієї з підвалин демократичного ладу.

Саме в Основному Законі України неодноразово згадується про територіальні громади, яким вже з прийняттям цього акту почала відводитися особлива роль у системі місцевого самоврядування. Конституційне визначення поняття місцевого самоврядування, викладене у ч. 1 ст. 140 Конституції України, акцентує увагу на тому, що територіальні громади є його особливим суб'єктом, який здійснює свою владу як безпосередньо, так і через органи та посадових осіб місцевого самоврядування [6]. Також положення ч. 1 зазначеної статті дозволяють стверджувати, що держава визнає особливе право у системі конституційних прав і свобод людини і громадянина – право територіальної громади на місцевого самоврядування. Так, проголошуючи місцевого самоврядування основою конституційного ладу, законодавець говорить про місцевого самоврядування як право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста [7, с. 678].

Але положення Конституції України не містять визначення поняття територіальної громади. І лише у Законі України «Про місцевого самоврядування» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР, визначено систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правовий статус і відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування. У ст. 1 вперше дано законодавче визначення поняття територіальної громади [10].

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому Конституцією України, Законом «Про місцевого самоврядування в Україні» як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Безпосередньо територіальні громади можуть здійснювати самоврядування, тобто вирішувати питання місцевого значення у формі місцевого референдуму, загальних зборів громадян, місцевих ініціатив, громадських слухань.

У формі місцевого референдуму територіальної громади вирішують питання місцевого значення шля-

хом прямого волевиявлення громадян, які належать до відповідних громад. Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України, Законом України «Про місцевого самоврядування в Україні» та іншими правовими актами, до відання територіальних громад. Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими до виконання на території громади. Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються тільки референдумом, визначаються законом про референдуми.

У формі загальних зборів громадян, що є виразом їх безпосередньої участі у розв'язанні питань місцевого значення, можуть вирішуватися питання, передбачені законом «Про місцевого самоврядування в Україні» і статутом територіальної громади.

Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їхнього імені та в їхніх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, законом «Про місцевого самоврядування в Україні» [10].

Висновок. В Україні територіальна громада з її звичаями і традиціями сформувалася в глибоку давнину. Протягом усієї історії Української держави територіальні громади розвивалися, соціально-правова природа яких в різні історичні періоди змінювалася, набуваючи нового політичного й економічного значення. За радянських часів саме поняття як територіальна громада взагалі було відсутнє. Про інститут місцевого самоврядування і необхідність його створення в Україні заговорили лише в 80-ті роки перебудови. І вже в 90-і роки ХХ ст. в Україні інститут місцевого самоврядування було відроджено, шляхом прийняття Закону СРСР «Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства СРСР». І хоча еволюція громади в Україні тривала століттями, її роль та значення завжди були важливими в українському суспільстві, особливо сьогодні, коли триває процес реформування місцевого самоврядування, децентралізації публічної влади та розбудови нашої держави, в цілому.

Список використаних джерел

1. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права / М. Ф. Владимирский-Буданов. – Ростов н/Д, 1995. – 351 с.
2. Горинь Г. Й. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті роки ХХ ст.) Г. Й. Горинь. – К. : Наук. думка, 1993. – 199 с.
3. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т. / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1991.– Т. 3. – 578 с.
4. Довженко В. Й. Землеробство Древньої Русі до середини ХІІ століття / В. Й. Довженко. – К., 1961. – 287 с.
5. Ібрагімова А. А. Державна політика побудови спроможних територіальних громад в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04 «Місцеве самоврядування» / А. А. Ібрагімова; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Львів. регіонал. ін-т держ. управління. – Львів, 2015. – 242 с.
6. Конституція України: Закон України прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. № 254/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Конституція України: Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – 1128 с.
8. Левицький К. В. Наш закон громадський, або які ми маємо права і повинності в громаді / К. В. Левицький. – Львів : «Просвіта», 1884. – 125 с.

9. Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства СРСР: Закон СРСР від 9 квітня 1990 р. № 1417-І [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v1417400-90>.
10. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
11. Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України від 7 грудня 1990 р. № 533-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 2. – Ст. 5 (втратив чинність 21 травня 1997 р.).
12. Руснак Б. А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика: Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів / Б. А. Руснак. – Одеса, 2001. – 536 с.
13. Франко І. Я. Що таке громада і чим вона повинна бути? / І. Я. Франко // Збірник творів: у 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44. – Кн. 1. – 518 с.
14. Черкаський І. В. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI-XVIII ст. / І.В. Черкаський // Праці комісії для виучування історії західноруського та українського права. – Вип. 4, 5. – К., 1928. – 714 с.
15. Шевченко Л. К. Звичаї, пов'язані з закладанням будівлі / Л.К. Шевченко // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – К., 1926. – С. 142–149.
16. Юшков С. В. Русская Правда: происхождение, источники, её значение / С. В. Юшков – М. : Госюриздат, 1950. – 380 с.

А. А. Шульга,

канд. наук с гос. упр., старший преподаватель

Е. В. Краснянская,

студентка, ЧНУ им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ФОРМИРОВАНИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ГРОМАД НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ

В статье исследуется возникновение и формирования территориальных громад на территории современной Украины, путем анализа различных научных работ по этому вопросу и соответствующих исторических документов и правовых актов. В начале статьи отмечается, что территориальные громады Украины имеют признаки глубокой древности. Подчеркивается, что эволюция территориальной громады в Украине продолжалась веками. В общих чертах описываются территориальные общины, которые существовали в период Киевской Руси, польско-литовский период и эпохи казачества, советский период. В частности, акцентируется внимание, что на формирование территориальных громад и на становление их как свободных громад, утверждение их самоуправления, которая развивалась путем предоставления городам отдельных грамот-привилегий, непосредственно влияло экономическое развитие.

Далее в исследовании речь идет о функциях, которые осуществляли территориальные громады в Украине на протяжении всего своего существования, среди которых важнейшими были безопасность всех членов громады, обеспечения правопорядка на своей территории, сохранение движимого и недвижимого имущества, хозяйственная, культурно-просветительская функции, функция социальной защиты и др. Эти функции составляли основу сущности существования территориальных громад и определяли их назначения в различные исторические периоды. Описывается в статье и хозяйственная деятельность территориальных громад, которая влияла на процесс формирования громад как основного звена местного самоуправления.

В конце статьи отмечается, что институт местного самоуправления вместе с обретением независимости нашего государства вновь возродился, и территориальные громады приобрели новое значение.

На основе проведенного исследования делается вывод, что на протяжении всей истории Украинского государства территориальные громады развивались, социально-правовая природа которых в разные исторические периоды менялась приобретая новое политическое и экономическое значение.

Ключевые слова: территориальная громада; местное самоуправление; двор; вервь.

A. A. Shulga,

PhD in Political sciences, senior lecturer

O. V. Krasnyanska,

student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

HISTORICAL ANALYSIS OF THE EMERGENCE AND FORMATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES ON THE TERRITORY OF MODERN UKRAINE

This article examines the emergence of the territorial communities on the territory of modern Ukraine, by analyzing the various scientific papers on the subject and the relevant historical documents and legal acts. In the beginning of the article it is noted that territorial communities of Ukraine have signs of antiquity. It is emphasized that the evolution of territorial communities in Ukraine continued for centuries. Outlines the territorial communities that existed in the period of Kievan Rus, the Polish-Lithuanian period and the epoch of the Cossacks, the Soviet period. In particular, the attention is focused on the formation of territorial communities and on the development of them as free communities, the assertion of self that has developed through the provision of cities of certain credentials-privileges are directly affected economic development.

The study we are talking about the functions carried out by the territorial communities in Ukraine throughout its existence, among which the most important was the safety of all members of society, the rule of law on its territory, the preservation of movable and immovable property, economic, cultural and educational functions, the function of social protection, etc. These features formed the basis of the essence of the existence of the territorial community and

defined their purpose in different historical periods. Described in the article and the economic activities of local communities, which affected the formation of communities as the main link of local self-government.

At the end of the article it is noted as an institution of local government, together with the independence of our state has been revived and the territorial community has acquired a new meaning.

On the basis of this study it is concluded that throughout the history of the Ukrainian state, the territorial communities have developed social and legal nature of which in different historical periods has varied acquiring a new political and economic values.

Key words: territorial communities; local self-government; yard; werve.

Рецензенти: *Ємельянов В. М.*, д-р наук з держ. упр., професор;
(Чорноморський національний університет імені Петра Могили)
Євтушенко О. Н., д-р політ. наук, професор.
(Чорноморський національний університет імені Петра Могили)

© Шульга А. А., Краснянська О. В., 2017

Дата надходження статті до редколегії 05.03.17